

Rosa LLUCH BRAMON: *Els remences. La senyoria de l'almoïna de Girona als segles XIV i XV*, Girona, Documenta Universitària, 2006, 420 pàgines.

A començament de l'any 1462 va esclatar a Catalunya la primera gran revolta de la pagesia remença. El 4 de juny d'aquell any, els cavallers Joan Miquel i Jofre Sarriera, procuradors del braç militar del bisbat de Girona, van contestar amb mots duríssims la intenció dels diputats del General de negociar una concòrdia amb els pagesos per abolir les servituds i evitar el suport que donaven en massa al rei Joan, aleshores ja declarat enemic de la terra. En la carta enviada als diputats, els senyors de pagesos van afirmar que l'abolició dels mals usos els causava un perjudici enorme perquè en conjunt representaven una tercera part del valor dels predis («aquests usos són estímuls la terça part en la valor de les masades que en la propietat munta una grandíssima suma»). Aquesta afirmació així de rotunda invita a qüestionar les visions que contemplem el moviment remença exclusivament des de l'òptica de la lluita per la llibertat personal, deixant en segon terme el vessant econòmic del conflicte i el que va tenir de lluita antisistema. Sobre aquesta llacuna ja ens va advertir oportunament Gaspar Feliu en un treball sobre el valor econòmic de la remença i els mals usos.

Dels remences s'han fet bàsicament estudis jurídics, de manera que coneixem amb precisió el que es pot anomenar la condició remença, o sigui, l'ordenament legal que a Catalunya va sancionar la servitud pagesa i, gràcies als treballs de Paul Freedman, el procés molt allargat en el temps de desplegament d'aquesta condició. El treball de Rosa Lluch, que tinc la satisfacció de valorar, afegeix un nou i necessari punt de vista, atès que l'objectiu de la recerca és segons la pròpia autora «veure com funcionava el sistema remença a finals de l'edat mitjana». Es tracta, per tant, de conèixer la realitat remença i no tant la condició remença. Per això Rosa Lluch ha emprès l'estudi d'una important senyoria, la de l'Almoïna del Pa de la Seu de Girona, que va ser precisament una gran propietària de masos i pagesos servils. S'han realitzat diversos i recítics d'estudis sobre senyories feudals catalanes, però molt pocs amb les característiques singulars que va tenir l'almoïna gironina: no es tractava d'una senyoria compacta amb plenitud jurisdiccional, és a dir, d'un terme castral ben definit, sinó d'un conjunt molt important de masos servils escampats per un gran nombre de parròquies del bisbat de Girona. El que defineix la senyoria de l'Almoïna no és la possessió de la coerció jurisdiccional o el destret d'un castell sinó el

domini directe, és a dir, el dret de la propietat nua. Una senyoria d'aquestes característiques no es podia mantenir sense un marc jurídic ben definit i instruments legals per a aplicar-lo, com el que es va anar gestant a Catalunya en els segles medievals. En aquest context els mals usos que l'almoïna tenia sobre els seus homes —redempció de persones, ferma d'espòli forçada, intestia i eixorquia— eren un element constitutiu i essencial del dret de propietat i del domini senyorial. Administrar una senyoria així implicava un esforç de gestió i de control notable que, en el nivell documental, es concretà en una admirable sèrie comptable que abasta els segles XIV i XV, el període escollit per l'autora. Rosa Lluch ha construït un discurs clar i sòlid a partir de la lectura, sistematització i anàlisi de dades comptables —una font fins ara inexplorada— i ha contribuït a ampliar notablement les fonts documentals per a l'estudi del feudalisme i a divulgar, de passada, la riquesa immensa dels arxius catalans. Només per això el treball es mereix una valoració positiva.

Un llibre ben plantejat és garantia d'èxit. Rosa Lluch comença la seva anàlisi per la clau de volta del sistema servil, els homenatges i reconeixements de domini que havien de fer els pagesos per entrar en possessió de les terres de l'Almoïna i convertir-se en homes propis i sòlids amb els seus béns i descendència. Desconec en el panorama actual una investigació semblant en aquest nivell d'aprofundiment. L'autora destria les diverses

classes d'homenatges, cadascuna amb les seves circumstàncies específiques, i en fa una periodificació que demostra la seva progressiva disminució al llarg del segle XV conforme avança la reivindicació social. Un element que crida l'atenció és que l'Almoïna paga els notaris que reben els homenatges, despeses que resten consignades en els manuals de comptabilitat. Rosa Lluch afirma que «la servitud reflectida en els homenatges i reconeixements de domini era cara, potser no molt, però ho era. [...] En tot cas, per tal d'aconseguir el reconeixement dels seus homes i dones propis la institució va deixar de repartir molts pans o de comprar noves terres amb les quals seguir finançant la seva funció benèfica». L'homenatge era, per tant, el principal mecanisme legal de subjecció i control. D'aquí que, malgrat dos aixecaments armats i una guerra civil, sortís mantingut i reforçat de la sentència arbitral de Guadalupe.

A continuació el llibre s'endinsa en l'anàlisi permenoritzada dels quatre mals usos que exigia regularment l'Almoïna, que en els registres comptables estan inclosos en el capítol dels «foriscapis» al costat dels ingressos irregulars però tanmateix consistents dels lluïsmes, entrades d'establiments emfitèutics i preus de reduccions de censos i tasques. Sorprèn la proximitat que l'autora esmerça a la ferma d'espoli forçada, entès com un impost d'entrada en el mas; l'estudi realitzat permet aflorar un món de dones pageses, massa sovint oblidades en els estudis d'història agrària. A continuació s'estudia la redempció a partir dels 557 casos enregistrats, dels quals dues tercers parts corresponen a noies verges que entren per casament en un altre mas. El maneig d'unes xifres tan considerables d'una única senyoria permet, a Rosa Lluch, de fer una periodificació i extreure conclusions interessants. Primera, que el preu de la redempció no sembla pujar després de la Pesta Negra, i segona que el nombre de redempcions augmenta lleugerament a partir de 1348. No s'observa, en conseqüència, el suposat enfortiment del règim senyorial després de la mortaldat. La interpretació de la intestia i l'eixorquia és molt interessant i novedosa, atès que es tracta dels mals usos menys coneguts.

Els capítols setè i vuitè del llibre qüestionen tòpics i posen molts temes al seu lloc. Per a l'autora la funció de la servitud és vital per al sistema, ja que garanteix la residència en el mas i el treball per part d'una família, però això no és incompatible amb l'existència d'un nivell elevat de mobilitat, que comprova abastament. Rosa Lluch es pregunta si l'equació mas = servitud contrària a ciutat = llibertat fou tant real com els historiadors hem cregut. Podríem afegir encara que succeïa amb els pagesos de vila, com els remences de Sant Boi, a tocar de Barcelona, que va estudiar fa temps Jaume Codina, un tema que també ha estat tractat per l'autora en altres treballs.

La millor manera de cloure un bon llibre d'història consisteix a plantejar un gran interrogant, perquè la investigació històrica no és mai definitiva i sempre queden camins oberts a la recerca futura. Rosa Lluch, en el darrer capítol, afirma clarament que la sentència interlocutòria del rei Alfons el Magnànim que suspengué els mals usos (publicada el 15 de gener de 1458) fou obeïda per l'Almoïna del Pa que des d'aleshores deixà de consignar ingressos per aquest concepte. Aleshores, es demana l'autora: «si el rei va anul·lar la servitud per què es van alçar en armes els remences?». Segurament per defensar i mantenir allò que havien guanyat i, fins i tot, per anar més endavant. Però per respondre a aquesta pregunta fonamental ens cal, segurament, revisar els alçaments camperols i contemplar-los des d'una òptica específicament camperola, de guerra pagesa, és a dir, superar la visió monàrquico-cèntrica de Jaume Vicens Vives. D'això ja en va parlar fa temps Eva Serra, quan reivindicà una òptica més àmplia per a comprendre la revolta antifeudal.

Recapitem. Deia al començament que es coneix força bé la condició remença. Amb aquest llibre de la Dra. Rosa Lluch, professora d'història medieval de la Universitat de Barcelona, hem avançat moltíssim en el coneixement de la realitat social i econòmica

dels remences. Ens manca encara afinar més en la comprensió del moviment remença i posar els pagesos en el centre de la investigació, és a dir, trobar i comprendre la seva veu. Per a aquest darrer objectiu les fonts senyorials no basten. Rosa Lluch ja ho adverteix quan diu que en la documentació generada per la senyoria la veu o opinió dels remences no hi apareix, però gràcies al seu treball tenim una visió molt més aproximada del que eren les servituds dels mals usos i les condicions reals de la seva existència.

JOSEP FERNANDEZ TRABAL